

РЕЗЮМЕ
СОВРЕМЕННЫЕ НАУЧНЫЕ ДИСКУССИИ О ПРОИСХОЖДЕНИИ
НЕАНДЕРТАЛЬЦА

Товтин Я. И. (Ужгород)

В статье речь идет об одной из ключевых проблем палеоантропологии, непосредственно связанной с местом неандертальца в антропогенезе, при этом приняты во внимание новейшие исследования и взгляды европейских ученых, которые работают над данной проблемой.

Ключевые слова: Homo neanderthalensis, Homo sapiens, палеоантропология, плейстоцен, мустье, антропогенез.

SUMMARY
MODERN SCIENTIFIC DISCUSSION PROVENANCE NEANDERTHALS

Y. I. Tovtyn (Uzhhorod)

In this article we are talking about one of the key issues of paleoanthropology, linked to the Neanderthal anthropogenesis thus taken into account the latest research and opinions of European scientists be occupying this problem.

Keywords: Homo neanderthalensis, Homo sapiens, paleoanthropology, Pleistocene, Mousterian, anthropology.

УДК 94 (437.1) «1278/1280»

ВТРУЧАННЯ НІМЕЦЬКОГО ПРАВИТЕЛЯ РУДОЛЬФА І ГАБСБУРГА
У ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ЧЕСЬКОГО КОРОЛІВСТВА
(серпень 1278 - грудень 1280 рр.)

Ліхтей І. М. (Ужгород)

У статті розглядаються події, що відбувалися в Чеському королівстві у 1278-1280 рр. У цей час у внутрішньополітичне життя країни активно втручався німецький правитель Рудольф І Габсбург, який у вирішальній битві на Моравському полі здобув перемогу над чеським королем Пршемислом Отакаром ІІ. Оскільки Пршемисл Отакар ІІ у цій битві загинув, а його законний спадкоємець Вацлав через малолітство не міг перебрати владу в країні, то подальша доля Чеської держави залежала саме від Рудольфа І Габсбурга. Внаслідок поділу країни він закріпив свою владу над Моравією, вроцлавський князь Генрик ІV Пробус заволодів Кладським краєм, а бранденбурзький маркграф Оттон V Довгий став опікуном малолітнього Вацлава і мав управляти чеськими землями. Втім Рудольф І Габсбург не мав наміру ліквідувати Чеське королівство, а прагнув зберегти його традиційні стосунки зі Священною Римською імперією.

Ключові слова: Рудольф І Габсбург, бранденбурзький маркграф Оттон V Довгий, вроцлавський князь Генрик ІV Пробус, чеська шляхта, Вацлав ІІ, Кунігунда.

Влітку 1278 р. досягло своєї кульмінації тривале протистояння між німецьким королем Рудольфом І Габсбургом (1273-1291) і чеським володарем Пршемислом Отакаром ІІ (1253-1278). Вирішальне зіткнення між їхніми військами відбулося 26 серпня 1278 р. на Моравському полі. У цій жорстокій битві Пршемисл Отакар ІІ, «король золотий і залізний» в оцінці тогочасних хроністів, трагічно загинув. Після смерті Пршемисла Отакара ІІ єдиним спадкоємцем чеського трону залишився його син Вацлав ІІ. Він народився 27 вересня 1271 р. напередодні дня небесного покровителя Чеської держави св. Вацлава. Очевидно, на честь цього

головного чеського святого майбутній король і дістав своє ім'я [17, s. 338; 20, s.18; 21, s.117; 24, s. 59-72; 339, s. 275; 45, s. 441-471].

Слід відзначити, що Вацлав ІІ був єдиним законним дитям Пршемисла Отакара ІІ (1253-1278), народженим у його другому шлюбі. Вацлавів батько походив із прадавнього роду Пршемисловичів, а мати – Кунігунда (*Кунгута, Chunegundis, Cunegunda, Kunigunda, Kunhuta*, бл. 1245-1285) належала до династії Рюриковичів і Арпадовичів. По батьківській лінії вона, як відомо, була внучкою чернігівського князя Михайла Всеволодовича (1223-1246), який трагічно загинув у Золотій Орді і православною

церквою піднесений до лику святих, та донькою його сина Ростислава Михайловича (бл. 1219-1264). За своє життя Ростислав Михайлович був князем новгородським, галицьким, луцьким, а після втечі в Угорщину бл. 1244 р. одружився з Анною, донькою угорського короля Бели IV (1235-1270), служив жупаном березьким і земплинським, а відтак став баном Мачви. Від цього шлюбу й народилася Кунігунда [2, с. 53, 55, 58; 3, с. 408, 418, 420; 4, с. 400; 6, с. 27-49, 73-101; 7; 8, с.3-16; 20, s.30].

Позаяк на момент загибелі Пршемисла Отакара II Вацлавові не виповнилося ще й семи років, самостійно правити в Чеському королівстві він не міг. Тож за владу над країною та право стати опікуном малолітнього Вацлава II розгорілася справжня боротьба, в яку втрутився й переможець Пршемисла Отакара II король Рудольф I Габсбург.

Мета нашого дослідження – розкрити основні напрямки політики німецького правителя Рудольфа I Габсбурга щодо Чеського королівства у період з кінця серпня 1278 до початку грудня 1280 рр. Окреслена мета передбачає вирішення таких завдань: 1) з'ясувати роль Рудольфа I Габсбурга у поділі Чеського королівства; 2) простежити відносини Рудольфа I Габсбурга з Бранденбурзьким маркграфом Оттоном V Довгим; 3) проаналізувати стосунки німецького правителя з королевою Кунігундою; 4) охарактеризувати позицію Рудольфа I Габсбурга щодо захисту прав Вацлава II на чеський трон.

Після загибелі Пршемисла Отакара II король Рудольф I Габсбург перебував на вершині своєї звитяги і вже наступного дня після переможної битви на Моравському полі зі своїми вояками перейшов австрійсько-моравський кордон і вступив на територію Чеського королівства. Свого супротивника він не дозволив навіть поховати, а розпорядився доправити його тіло до Відня. Там останки Пршемисла Отакара II було забальзовано і за наказом Рудольфа I Габсбурга виставлено на споглядання у Відні спочатку в костелі Шотландського монастиря (*Schottenkirche*), а потім – у храмі чернечої обителі міноритів [20, s. 46-47; 24, s. 73; 45, s. 474-475]. Це мало переконати всіх у загибелі могутнього чеського володаря.

У Моравії владу Рудольфа I Габсбурга без жодного опору визнали Зноймо, Їглава, Брно, Оломоуц та інші міста. З цього приводу автор «Кольмарської хроніки» повідомляє: «*Mortuo rege Bohemorum nomine Odacker, intravit rex Rudolf marchionatum Moraviae, terram volens totaliter devastare. Civitates communi consilio dominum regem Rudolffum pro domino receperunt, et infra mensem se et sua totaliter commiserunt, et sibi fidelitatem iuramento firmissime promiserunt*» (Після смерті чеського короля на ім'я Отакар

увійшов король Рудольф до Моравського маркграфства, маючи на меті [цю] землю цілковито спустошити. Міста на основі спільного рішення визнали пана Рудольфа [своїм] володарем, упродовж місяця повністю віддали себе і свої маєтки під його охорону і склали перед ним найвідданішу присягу вірності) [22, р. 252]. Патриціат моравських міст Рудольф I Габсбург привертав на свій бік підтвердженням давніх привілеїв і даруванням нових свобод. З гирким серцем німецькому королеві підкорився оломоуцький єпископ Бруно (*Bruno, Bruno von Schauenburg, Brunon ze Schauenburku*, 1245-1281), близький помічник Пршемисла Отакара II. На схилі своїх літ єпископ став очевидцем руйнування Пршемислових звершень, які той здобував упродовж усього свого життя, та до яких доклав чимало зусиль і сам Бруно. Досить швидко військо Рудольфа I Габсбурга заволоділо всією Моравією [12, s. 73-79; 20, s. 49; 28, s. 210-213; 38, s. 362; 44, s. 208].

Щойно до Праги надійшла звістка про смерть Пршемисла Отакара II, його вдова – королева Кунігунда, яка залишилася з трьома малолітніми дітьми (двома доньками і сином Вацлавом), опинилася в дуже складному становищі. Адже вся відповідальність за ситуацію в державі, яка виходила з-під контролю, лягла саме на її плечі. Знову підняла голову шляхта, заколот якої Пршемисл Отакар II придушив незадовго до початку війни з Рудольфом.

Спочатку Кунігунда вирішила вжити заходів щодо тих чеських вельмож, яких підозрювала у зв'язках із Рудольфом I Габсбургом. До таких, на її думку, належав і протонотар Генріх (*Індржих, Jindřich z Garsu*). Він був спочатку парафіяльним священником у австрійському Гарсі, а відтак став каноніком празьким і вишеградським та виконував у Пршемисла Отакара II обов'язки королівського протонотаря, а отже, мав значний вплив на придворні і дипломатичні справи. Тому 14 вересня 1278 р. Кунігунда наказала ув'язнити цього чиновника. Щоправда, вже через чотирнадцять днів празький єпископ Ян III змусив Кунігунду звільнити з-під варті опального Генріха [19, s. 42; 36, s. 292]. Дослідник В. Ванічек хибно вважає, що Кунігунда була змушена відпустити Генріха під тиском новообраного празького єпископа Тобіаша [38, s. 361].

Відтак королева-вдова стала негайно шукати допомогу у середовищі тих можновладців, які були тісно пов'язані з празьким двором. Передусім Кунігунда звернулася з листами до племінника свого покійного чоловіка Бранденбурзького маркграфа Оттона V Довгого (бл. 1246-1298) та його овдової матері Божени (*Božena, Blažena*,

Beatrix, бл. 1230-1290), сестри Пршемисла Отакара II, яка впродовж усього життя підтримувала зі своїм славним братом тісні стосунки. Побожовання, що Рудольф I Габсбург прагне повністю знищити увесь рід Пршемисловичів, спонукало Кунігунду просити Оттона якнайшвидше прибути до Чехії й на допомогу. При цьому королева наголошувала, аби той не забував, що саме на нього її покійний чоловік покладав великі надії у справі захисту своєї країни й родини в разі, якщо би з ним щось трапилося [35, num. 1144, p. 491, num. 1145, p. 492; 36, s. 292]. На думку деяких істориків, вдатися до такого кроку в разі своєї загибелі Пршемисл Отакар II нібито порадив Кунігунді перед битвою на Моравському полі, адже він цілковито довіряв Оттонові V Довгому [19, s. 42].

Хто ж був той муж, на підтримку якого в лиху годину так сподівалася королева Кунігунда? Бранденбурзький маркграф Оттон V Довгий походив з роду Асканіїв. Цей рід ще з 1156 р. володарював у Бранденбурзькому маркграфстві. Асканії були нащадками відомого завойовника та організатора походів проти полабських слов'ян Альбрехта Ведмеда (1134-1170), який дістав владу у Бранденбурзі від імператора Фрідріха I Барбаросси як винагороду за втрачене Саксонське герцогство. У XIII ст. рід Асканіїв розділювався на дві гілки: йоганівську, названу так за ім'ям маркграфа Йоганна I (бл. 1213-1266), і оттонівську, засновником якої був Йоганів молодший брат Оттон III (1220-1267). До цієї Оттонівської гілки належав і Оттон V. Особливістю роду Асканіїв можна вважати те, що титул маркграфа мав не лише найстарший його представник. Цим титулом послуговувалися всі представники роду за чоловічою лінією. Тому досить заплутаним видається з'ясування титулованої приналежності окремих представників роду, позаяк не береться до уваги родова гілка (йоганівська чи оттонівська). Тобто титул маркграфа мав, так би мовити, безперервний характер. У результаті в оттонівській лінії знаходимо Оттона III, Оттона V, тоді як Оттон IV належить до йоганівської гілки.

Слід відзначити, що Оттон IV (1266-1308), який в історичній літературі відомий передусім за своїм середньовічним прізвиськом Оттон зі Стрілою (його він дістав після того, як унаслідок важкого поранення з його тіла повсякчас стирчала частина стріли), подібно до Оттона V, був у близьких стосунках із празьким двором. Оттон IV належав до прибічників Пршемисла Отакара II, під його штандартом брав участь у битві на Моравському полі.

Щодо Оттона V, то його батьком був засновник оттонівської лінії – маркграф Оттон III, а матір'ю – вже згадувана Божена, сестра

Пршемисла Отакара II. Отже, Оттон V був двоюрідним братом Вацлава II. Щоправда, цей двоюрідний брат був набагато старшим, позаяк народився десь близько 1246 р. (точної дати його появи на світ не зафіксовано). В час, коли в Чеському королівстві сталися вищеокреслені події, йому, отже, було десь 32 роки.

Згідно з описами мінезінгерів, яких Оттон V щедро заохочував, він був вродливим чоловіком і придворним рицарем. У свої понад тридцять років мав уже чималий управлінський досвід, набутий у себе вдома, позаяк із 1267 р., коли помер його батько, володів Бранденбурзьким маркграфством. Маркграф Оттон V добре орієнтувався в тогочасній ситуації в Європі, знав чеське суспільство і як близький родич та важливий союзник Пршемисла Отакара II часто бував у королівському дворі у Празі. Там його знали як елегантного та галантного рицаря. Щоправда, Оттон V Довгий не брав участі у битві на Моравському полі, позаяк саме тоді був змушений боронити Бранденбурзьку марку від вторгнення Великопольського князя Болеслава IV Побожного (*Boleslav Pobojnyy, Boleslav Pobožny*, 1239-1279) та герцога Померанії Мествіна (Мстивоя) II (*Mestwin, Mściwój*, 1266-1294). Та цього разу Оттон V Довгий миттєво відреагував на прохання Кунігунди і в супроводі 400 важкоозброєних вояків прибув в осиротіле Чеське королівство [20, s. 51-52; 36, s. 292, 298-300].

Однак поразка і смерть Пршемисла Отакара II неабияк змінила Оттона V Довгого. Тепер у Празі він поводився як зажерливий суверен і аж ніяк не міг бути запорукою надійного захисту королівства. Празький град зайняли підрозділи знахабнілих бранденбурзьких вояків. Їхня манера поведінки викликала незадоволення з боку місцевого люду й неабияк насторожувала Кунігунду. Тож королева-вдова вирішила за краще перебратися зі своїм придворним оточенням у Старе Місто. Згодом у листі до угорського короля Ласла IV Кумана (1272-1288), точну дату написання якого не встановлено, вона зізнавалася, що запросила маркграфа Оттона V Довгого, оскільки була переконана в його особистій порядності [35, num. 1200, p. 520].

Про свої опікунські права заявив ще один родич Пршемисловичів: вроцлавський князь Генрик IV Пробус (польськ. *Henryk IV Probus*, 1257 / 1258 - 1290). Він був сином вроцлавського князя Генрика III Білого, який помер на початку грудня 1266 р., коли його спадкоємець мав десь 8 років. З чеськими ж володарями Генрик IV Пробус перебував у родинних стосунках через свою бабусю Анну, дружину вроцлавського князя Генрика II Побожного, яка була донькою Пршемисла Отакара I [5, s. 286; 19, s. 48]. Після

смерті батька опікуном Генрика IV Пробуса став його дядько – зальцбурзький архієпископ Владислав. Це, зокрема, впливає з повідомлення «Польської хроніки» (інша її назва «*Chronicon Polono-Silesiacum*», тобто «Польсько-Силезька хроніка»), яку, очевидно, почали писати після 1284 р. на замовлення самого Генрика IV Пробуса. Як відзначає хроніст, коли Генрик усвідомив, що швидко помре, то довірив свого сина Генрика IV під опіку Владиславі, згідно з попередніми домовленостями і за спільною згодою (*Et dum Henricus videret se morti proximum, filium suum Henricum quartum, fratri suo Vladislao in federe prime sorti et consorcii commendavit*) [27, р. 653]. Про це ж повідомляє й польський хроніст XV ст. Ян Длугош. Щоправда, Ян Длугош пише, що Владислав мав опікуватися обома дітьми свого брата – його сином Генриком IV Пробусом та донькою Ядвігою [23, р. 400]. Зі свідченням джерел погоджуються й історики [9, s. 61; 10, s. 756; 40, s. 46].

На той момент архієпископ Владислав уже мав досвід служби в чеських Пршемисловичів. Десь у середині 50-х рр. XIII ст. його було обрано каноніком Вишеградського капітулу. Невдовзі Владислав став пробостом цієї церковної інституції, а отже, йому належало виконувати й обов'язки канцлера Чеського королівства. Відтак у 1265 р. зальцбурзький капітул обрав Владислава архієпископом. При цьому значну підтримку йому надав Пршемисл Отакар II. Як володар власного спадкового уділу (що становив частину Вроцлавського князівства, яку передав йому брат) і опікун малолітнього Генрика IV Пробуса Владислав не поривав зв'язків із силезькими землями, а після смерті в 1268 р. єпископа Томаша I став адміністратором вроцлавської діоцезії. У квітні 1270 р. архієпископ Владислав помер [10, s. 756; 38, s. 128-129; 40, s. 55; 45, s. 126, 144-145]. Вроцлавським єпископом став Томаш II, а Генрик IV Пробус, як свідчать джерела, успадкував князівську владу і став володіти уділами і свого батька, й дядька [1, с. 197; 23, р. 413; 27, р. 654].

Слід відзначити, що на той час долею Генрика IV Пробуса вже активно переймався Пршемисл Отакар II. Саме чеський король всіляко сприяв тому, аби юнакові без будь-яких перешкод було передано владу у Вроцлаві після смерті Владислава. Щоправда, правити там самостійно Генрик IV Пробус став не відразу. Починаючи з жовтня 1270 р. засвідчено його перебування при дворі чеського короля, де він, очевидно, раніше деякий час виховувався. Навесні 1271 р. юнак, мабуть, брав участь у поході Пршемисла Отакара II проти угорського короля Іштвана V. Восени 1271 р. Генрик IV Пробус прибув до Вроцлава і під наглядом чеського короля перебрав владу в князівстві.

Тоді ж у Вроцлаві король Пршемисл Отакар II посвятив його в рицарі [9, s. 62-64; 10, s. 759-761; 14, num. 637, р. 258; 15, р. 143, v. 10836n; 43, s. 52-53].

Подібно до Оттона V Довгого, вроцлавський князь належав до відданих союзників Пршемисла Отакара II у його протистоянні з Рудольфом I Габсбургом. Відкритим, однак, залишається питання особистої участі Генрика IV Пробуса у битві на Моравському полі. Хроніст Отокар Штирійський називає імена польських князів, які безпосередньо билися там на боці Пршемисла Отакара II, і серед них згадано й Генрика IV Пробуса (*und von Brezlâ herzog Heinrich*) [15, р. 201, v. 15216-15230]. Однак ще в 30-х рр. XX ст. польський історик Б. Влодарський, попри свідчення Отокара Штирійського, стверджував, що Генрик IV Пробус не брав участь у поході чеського короля проти Рудольфа I Габсбурга [40, s. 86]. Через кілька десятиліть його співвітчизник Антоні Барціяк також піддав сумніву достовірність інформації Отокара Штирійського щодо вроцлавського князя, позаяк, доводить вчений, згідно зі свідченнями інших джерел, на момент, коли Пршемисл Отакар II вирушав у похід проти Рудольфа I Габсбурга, той перебував у Силезії [11, s. 7-26]. Втім сучасний чеський дослідник Пршемисл Бар вважає аргумент А. Барціяка не досить переконливим для того, аби остаточно відкидати факт безпосередньої участі Генрика IV Пробуса у самій битві на Моравському полі [10, s. 769-770]. Доречно наголосити, що загалом серед чеських медієвістів немає одностайності з цього приводу. Так, Рудольф Жачек не впевнений у тому, чи силезькі князі взяли участь у битві, що завершилася розгромом війська Пршемисла Отакара II та загибеллю його самого [43, s. 53]. Натомість Й. Жемлічка відзначає, що Генрик IV Пробус бився тут проти німецького правителя як спільник Пршемисла Отакара II [45, s. 458].

Щойно Генрик IV Пробус усвідомив, наскільки непередбачуваним може стати розвиток подій після трагічної смерті його покровителя Пршемисла Отакара II, відразу ж вирішив втрутитися у чеські справи. Десь наприкінці вересня 1278 р. Генрик IV Пробус вступив з військом на терени Чеського королівства з наміром взяти опіку над Вацлавом II, а на період його малолітства стати управителем країни. До таких дій його активно спонукала стурбована Кунігунда, яка на той час вже встигла розчаруватися в особі Оттона V Довгого. Вроцлавський князь підійшов до Чаславської землі і здобув підтримку частини шляхти (можливо, східночеської). Історик В. Ванічек припускає, що Генрика IV Пробуса міг підтримати зі своїм військом ще хтось із

представників династії П'ястовичів [38, s. 365].

Однак Оттон V Довгий аж ніяк не бажав відступати від своїх планів. Північним шляхом через Житаву (*Žitavu*), Бездез (*Bezdež*) і Німбург (*Nymburk*) у центральну Чехію стягувалися нові військові підрозділи, з якими прибув і Оттон IV зі Стрілою. Тож між Оттоном V Довгим і Генриком IV Пробусом розпочалася гостра боротьба за регенство. На межі вересня-жовтня 1278 р. війська обох опонентів, підсилені угрупованнями чеської шляхти, стали перед Прагою, готуючись до битви. Та в останній момент Оттона V Довгого рішуче підтримав німецький патриціат у Празі, тож Генрик IV Пробус був змушений відступити [20, s. 48; 36, s. 293-294; 38, s. 365; 44, s. 209].

З огляду на неспокійну ситуацію у Празі король Рудольф Габсбург з частиною війська попрямував з Моравії в Чехію й отаборився на Чаславщині, неподалік села Габри. При цьому вояки німецького володаря утримувалися за рахунок володінь Вілемовського та Седлецького монастирів. Звідти Рудольф I Габсбург звернувся до чеської шляхти та містян із маніфестом, в якому наголошував, що земля чеська як вільне імперське лено перебуває в його руках. Тож Рудольф Габсбург закликав чеську шляхту (до лідерів якої, згідно з повідомленням «Збраславської хроніки», відрядив послів) і представників міст прибути до нього в табір і там, подібно до мораван, виявити йому належну шану [20, s. 49; 31, p. 15; 35, num. 1152, p. 494-495; 36, s. 294-295; 38, s. 365-366; 42, s. 41].

На зміну ситуації миттєво відреагувала королева-вдова Кунігунда, яку, очевидно, підкупило запевнення Рудольфа I Габсбурга в тому, що дітям Пршемисла Отакара II він гарантує «милосердя, захист і безпеку» [26, s. 48]. До того ж, вона відразу усвідомила, що лише німецький володар зможе вигнати з країни військо бранденбурзького маркграфа. На думку чеського дослідника В. Ванічека, задля цього Кунігунда готова була укласти угоду й навіть підтримати Рудольфа Габсбурга, але за умови, що той визнає Генрика IV Пробуса тьютором (опікуном, з лат. *tutor* – захисник) спадкоємця трону Вацлава II. Для того аби схилити німецького короля підтримати її рішення, Кунігунда мала ще один шлюбний політичний козир – свою другу доньку Анежку (*Anežka, Aneška, Agnes, Агнес*, 1269-1296), яка була незарученою [38, s. 366].

Ініціатором перемовин між Рудольфом I Габсбургом і Кунігундою став, очевидно, «великий прецептор» Ордену іоанітів «*per Boemie et Dacie regna, nec non Austrie, Moraviwie et Polonie partes*» Герман фон Браунсгорн (*Hermann von Braunschorn, Heřman z Braunschornu*). Йому королева-вдова підтвердила привілей чеського князя Собеслава II для

іоанітів. Тож 16 жовтня 1278 р. у Седлецькому монастирі Кунігунда, з якою були також її діти, зустрілася з Рудольфом I Габсбургом. Там вона вела перемовини про повернення тіла свого загиблого чоловіка, останки якого все ще залишалися у Відні, й одночасно попросила в Рудольфа I Габсбурга допомоги у вирішенні заплутаної ситуації, що склалася в Чехії.

Під час зустрічі між Рудольфом I Габсбургом і Кунігундою були обумовлені нюанси її матеріального забезпечення як вдови Пршемисла Отакара II. Для Кунігунди, зокрема, було встановлено виплату в розмірі 3000 марок з деяких чеських товарів та мастків в Опавському краї. В Седлеці було також підтверджено домовленість щодо укладення шлюбу між Вацлавом II та донькою Рудольфа I Габсбурга, на який батьки погодилися в 1276 р., тобто ще за життя Пршемисла Отакара II. Але тут уперше було чітко сказано, що Вацлавою майбутньою дружиною стане наймолодша донька Рудольфа I Габсбурга – Гута (1271-1297). Крім того, німецький король уклав у Седлеці угоду про одруження свого сина Рудольфа Габсбурга Молодшого (1270-1290) з донькою Пршемисла Отакара II й Кунігунди – Анежкою [20, s. 49; 36, s. 296; 38, s. 366–367]. Як відзначає В. Ванічек, результатом переговорів було фактичне укладання остаточного «мирного договору» між двома династіями і налагодження співпраці в нових умовах [38, s. 366].

Такий перебіг подій аж ніяк не налякав Оттона V Довгого, який разом зі своїми чеськими співниками прибув до Коліна (*Kolín*, місто в Середньочеському краї, на березі річки Лаби, нім. назва якої Ельба) і перекрив Рудольфові I Габсбургові шлях на Прагу. Подальше протистояння загрожувало перерости в нову сутичку [44, s. 209]. Тому вреголювати чеське питання німецький король запропонував шляхом мирних перемовин. Для цього було створено п'ятичленну комісію, яку очолив Зальцбурзький архієпископ Фрідріх фон Валхен (*Fridrich von Walchen, Fridrich z Walchenu*). Крім нього, до її складу увійшли нюрнберзький бургграф Фрідріх Гогенцолерн, тирольський граф Менгарт II, які боронили інтереси Рудольфа I Габсбурга, а також Оломоуцький єпископ Бруно і маркграф Оттон IV Бранденбурзький (Оттон зі Стрілою), які відстоювали позиції Оттона V Довгого [36, s. 295; 38, s. 366].

Врешті-решт обидві сторони досягли згоди. Управителем Чехії та опікуном Вацлава II на найближчі п'ять років став маркграф Оттон V Довгий, тоді як Моравія на такий самий термін дісталася Рудольфові I Габсбургу. Вроцлавський князь Генрик IV Пробус дістав на невизначений термін у володіння Кладський край, на який він став претендувати з самого початку свого втручання в чеські справи [20, s. 49; 29, s. 138-

139; 32, p. 333; 36, s. 296; 38, s. 366-367]. Щодо територіальних надбань Генрика IV Пробуса цікаву інформацію подає хроніст Пршибік із Раденіна, званий Пулкава. В обох варіантах своєї хроніки він пише про те, що Генрик IV Пробус дістав Кладський край на основі «певних домовленостей» із Пршемислом Отакаром II. Вони, нібито, були узгоджені ще за життя Пршемисла Отакара II й передбачали, що якщо Генрик IV Пробус помре без нащадків чоловічої статі, то до чеського короля переходить право на все Силезьке князівство. В разі ж смерті Пршемисла Отакара II вроцлавський князь повинен був отримати у пожиттєве володіння Кладський край разом із містом і замком (А: «...*vivente prefato Ottakaro inter eum et dictum ducem Slesie conceptum extitit, dictum et tractatum, ut decedente duce predicto sine liberis masculis ducatus totus Slesie deberet ad regem et regnum Boemie devenire iure hereditario possidendus et vice versa post mortem regis Ottakari prefatus dux Slesie Glacensem civitatem et provinciam obtineret eisdem...*; В: «...*vivente prefato Ottakaro rege Boemie, inter eundem regem et dictum ducem Slesie certis tractatibus conceptum extitit et tractatum, ut decedente duce Slesie predicto sine liberis masculis totus ducatus ipsius ad regem et regnum Boemie hereditarie devolvi deberet et universa post mortem regis Ottakari supradicti prefatus Slesie dux Glacensem civitatem, castrum et provinciam ad vite sue terminum obtineret...*») [33, p. 167; 34, s. 375-376].

Про ймовірність існування між Пршемислом Отакаром II та Генриком IV Пробусом спадкової угоди, зміст якої наведено у хроніці Пршибіка з Раденіна, пише історик Бр. Влодарський [40, s. 90]. Подібних поглядів притримується й дослідник Й. Шуста. На його думку, Генрик IV Пробус, покликаючись на те, що покійний король йому також доручив взяти під захист свого сина, спирався на якісь невідомі нам спадкові домовленості з Пршемислом Отакаром II, згідно з якими й висунув претензії на Кладський край [36, s. 294].

Однак сучасний чеський історик Пршемисл Бар до свідчення Пршибіка з Раденіна ставиться критично. Звертаючи увагу на неможливість перевірити достовірність повідомлення хроніста, вчений вважає, що його інформація виходить з довільної інтерпретації пізніших подій. Адже у хроніці нічого не сказано про домовленості щодо успадкування влади. Тож виділення Кладського краю Генрикові IV Пробусу в тимчасове володіння історик схильний розглядати радше як прагматичне рішення Рудольфа I Габсбурга, аніж як виконання угод, укладених раніше. Якби Пршибік із Раденіна мав до диспозиції текст оригіналу такої грамоти, то він без вагань його б зачитував. Цей факт, а також вислів «всю

Силезію» означають, що хроніст і замовник його твору (Карл IV) свідомо намагалися перенести претензії чеського короля на згаданий регіон якомога далі в минуле, а отже, підсумовує П. Бар, тут не йдеться про відтворення якоїсь давньої, невідомої нам, літописної традиції [10, s. 762-763]. Так чи інакше, але Генрих IV Пробус все-таки на деякий час заволодів Кладським краєм.

Крім домовленостей про одруження Вацлава II з Гутою та Рудольфа Габсбурга Молодшого з Анежкою, у Седлеці було досягнуто згоду про ще один шлюб. Намагаючись прихилити на свій бік усе ще вороже налаштованого Оттона V Довгого, Рудольф I Габсбург запропонував укласти так званий подружній союз між своєю донькою Ядвігою (пом. 1286 р.) та молодшим братом нового управителя Чехії Оттоном VI (бл. 1255-1303) [20, s. 49]. В листі з Рудольфового формуляру король інформує свою дружину про заручини двох своїх доньок відповідно з Вацлавом II та з Оттоном VI, братом Оттона V Довгого [35, num. 1164, p. 499].

Отже, Чеське королівство виявилось розділеним між кількома можновладцями і під владою Вацлава II мало бути відновлене через п'ять років. Та, як справедливо відзначає історик В. Ванічек, це аж ніяк не означало кінець Чеської державності (*finis Bohemiae*), адже Оттон V Довгий не став володарем усіх чеських земель [38, s. 367]. Празький аналіст наголошує, що він володів лише Празьким градом і більшою частиною Чехії (...*Branburiensis marchio obtinuit Pragense castrum cum maiori parte Bohemiae...*) [32, p. 333]. Незалежне становище зберегла також шляхта, позаяк імперські князі заволоділи лише частиною королівських міст, замків (градів) тощо. Завдяки могутнім Асканіям і позиції чеської шляхти становище Рудольфа I Габсбурга в Центральній Європі було обмежено. Щоправда, його авторитет у цьому регіоні невпинно зростав. І навіть Генрик IV Пробус приніс німецькому королю ленну присягу [38, s. 367-368].

Королева Кунігунда, хоча й дістала від Рудольфа I Габсбурга як володаря Моравії права на Опавський край, стала заручницею Вацлавового опікуна Оттона V Довгого. Сам Рудольф Габсбург після завершення перемовин повернувся у Моравію для вирішення низки адміністративних справ. Щоправда, в Моравії він довго не затримався. Управління краєм німецький володар розділив між двома довіреними особами. Південну частину Моравії було передано під опіку Базельського єпископа Генріха, а її північний регіон Рудольф I Габсбург довірив досвідченому оломоуцькому єпископові Бруно, який у грамоті від 26 листопада 1279 р. титулується як «*Olomucensis et Preroviensis*

prouinciarum vicedominus» [13, n. CLXX, p. 231; 20, s. 50; 30, s. 100; 37, s. 50]. Це дає підстави В. Ванічкові стверджувати, що єпископ Бруно здійснював управління «провінції оломоуцької і пршеровської» [38, s. 368]. На думку ж дослідника Йозефа Валки, єпископ Бруно до останніх днів свого життя був фактичним управителем усієї Моравії [34, s. 50]. Після його смерті, що настала 17 лютого 1281 р., Рудольф I Габсбург призначив намісником у Моравії свого зятя – Саксонського герцога Альбрехта II (1260-1296) [12, s. 79; 30, s. 100]. Владнавши в такий спосіб питання управління Моравією, Рудольф I Габсбург перебрався з військом в Австрію, яка на деякий час стала місцем його перебування [20, s. 50].

Намір зміцнити родинні зв'язки між Пршемисловичами і Габсбургами не полишав і Кунігунду, яка вбачала в особі Рудольфа I свого захисника. Через деякий час дві королівські родини зустрілися, аби закріпити домовлені шлюбні союзи. У джерелах немає одностайності з приводу того, як відбулася ця подія. На думку дослідниці К. Харватової, це могло бути в листопаді 1278 р. або в січні 1279 р. в Іглаві, або ж у Чаславі. Відкритим, як вважає К. Харватова, залишається також питання про те, чи там шлося про заручини, чи про так зв. дитячий шлюб, який уклали майбутній чеський король із Гутою, з одного боку, і Рудольф Габсбург Молодший із чеською принцесою Анежкою – з боку іншого. У Середньовіччі для укладання дитячого шлюбу рубіжним порогом вважався вік, коли претендентам виповнилося 7 років. Саме такий вік мали Вацлав і Гута. Натомість Рудольф Габсбург Молодший мав 8 років. Але найстаршою з цієї четвірки була чеська принцеса Анежка, яка наближалася до свого десятиліття. В такому разі, наголошує К. Харватова, між представниками двох династій уже могло бути укладено якусь попередню подружню обітницю, домовленість про майбутній шлюб. З правової точки зору укладений таким чином шлюб вважався чинним, однак реальної сили набував тоді, коли обидва претенденти досягали повноліття. При цьому, для дівчини повноліттям вважалось дванадцятиліття, а для хлопця – чотирнадцятиліття. Розходження у свідченнях тогочасних джерел не дозволяє, як вважає К. Харватова, достеменно з'ясувати, чи у 1279 р. відбулися заручини Вацлава з Гутою, чи було укладено дитячий шлюб. Якщо взяти до уваги, наголошує дослідниця, повідомлення «Збраславської хроніки» про так зване Вацлавове весілля, яке відбулося у 1285 р. в Егері (нині – місто Хеб у Чехії) і мало формальний характер, то можна стверджувати, що в 1278 чи в 1279 рр. йдеться про дитячий шлюб [20, s. 50-51].

Згідно з даними хроніки Отокара Штирійського, які, однак, є очевидною

ідеалізацією, а не реальним описом тих урочистостей, родинне зібрання в Іглаві (чи у Чаславі) слід сприймати як встановлення пршемислівсько-габсбурзького примирення. Кожний рицар сидів між двома представницями знаті. Королевич Вацлав тут зустрівся з Гутою, яка познайомила його зі своїми фрейлінами. Обличчя королеви Кунігунди було прикрите вуаллю, але на прохання Рудольфа I Габсбурга вона її погодилася зняти. Про злагоду між двома родинами свідчать і наведені Отокаром Штирійським слова Рудольфа I Габсбурга: «Після страшної ворожнечі торжествувати примирення» [15, p. 237-240, v. 17859-18115; 20, s. 51; 38, s. 368].

Про примирення двох династій та укладення шлюбу між дітьми Пршемисла Отокара II й Рудольфа I Габсбурга пишуть і такі чеські дослідники як Й. Шуста й В. Ванічек. Однак Й. Шуста не деталізує, між ким саме було укладено подружній союз, а також вважає, що події відбувалися десь у січні 1279 р. в Чаславі або Іглаві [36, s. 304]. Натомість В. Ванічек стверджує, що йдеться про дитячий шлюб принцеси Анежки з Рудольфом Габсбургом Молодшим, а саме дійство проходило, очевидно, в Іглаві [38, s. 368].

Як володар Оттон V Довгий не зміг проявити себе в чеських землях. Спочатку він робив спроби відновити центральну владу, намагаючись розібратися у сплетінні інтересів угруповань, які тоді панували в чеському суспільстві, але не досяг успіху. Не здобув бранденбурзький маркграф достатнього авторитету і серед чеської шляхти. Не вистачало йому, мабуть, і політичної розсудливості, позаяк уже в перші тижні свого володарювання він розпочав суперечку з Кунігундою і навіть налаштував проти себе чеську церкву.

Так, 21 жовтня 1278 р., майже через два місяці після загибелі Пршемисла Отокара II, помер празький єпископ Ян III. Він очолював празьку дієцезію на протязі двадцяти років (1258-1278), і з покійним правителем його пов'язувала тривала співпраця. Таким чином, чехи впродовж короткого часу втратили ще одного впливового достойника своєї країни. Новим празьким єпископом став представник чільного шляхетського роду Бенешовичів – Тобіаш (1278-1296), якого часто хибно називають Тобіашем із Бехіне. З огляду на неспокійну ситуацію в чеських землях, новообраний владика попросив у свого ієрарха – Майнцького архієпископа – дозволу не їхати до нього на хіротонію, а отримати єпископські свячення від оломоуцького єпископа Бруно. Діставши жаданий дозвіл, Тобіаш вирушив у Моравію і 26 лютого 1279 р. був урочисто висвячений в Оломоуці. В обряді його хіротонії взяли участь єпископи Бруно Оломоуцький,

Генріх Базельський та очільник діоцезії Зеккау (*Seckau*, Штирія) Вернгард фон Марсбах (*Wernhard von Marsbach*) [16, s. 151-156; 20, s. 52-53; 32, p. 333-335; 38, s. 373-374; 41, p. 335-339].

За період відсутності Тобіаша маркграф Оттон V Довгий розпорядився обшукати храм св. Віта, звідки його вояки винесли чимало скарбів. При цьому було вчинено наругу й над могилою св. Вацлава. Коли ж єпископ повернувся до Праги, то Оттон відмовився впустити його у Празький град і не дозволив йому служити урочисту месу в кафедральному храмі св. Віта. Через це Тобіаш відправив месу у Страгові в антисаксонській атмосфері. І надалі регент чинив єпископові серйозні перешкоди. Празький кафедральний храм св. Віта було дозволено відвідувати лише окремим членам капітулу. Для більшості церковних ієрархів доступ туди було заборонено. Майже символічно, немовби хотіли продемонструвати хворобливий стан королівства, дзвони храму св. Віта замовкли на два роки [16, s. 159-164, 210-211, 220; 20, s. 52-53; 32, p. 340-341, 343-346; 38, s. 374].

Так само, як у церковній сфері, Оттон V Довгий не зміг завоювати прихильність і в середовищі чеської шляхти. Непопулярні жорсткі заходи, які мали забезпечити його міцну владу, не викликали великих симпатій. Тривалий час поганими залишалися його стосунки з королевою Кунігундою, яка через це й надалі вважала за доцільне перебувати зі своїми дітьми та придворними за межами Празького граду. Вона проживала десь у середмісті Праги, очевидно, неподалік монастиря св. Франциска. Таким чином, у Празі існували два осідки. Один – у Празькому граді, який належав Оттонові V Довгому, інший – у місті, де жила королівська родина й де поки що перебував також Вацлав. Королівською родиною опікувалися самі містяни.

Отже, Оттон V Довгий виявився кепським управителем Чеського королівства. Зважаючи на обставину, що його авторитет залежав лише від опікунства, Оттон V Довгий, як повідомляє «Збраславська хроніка», підкупив містян тим, що віддав їм якісь королівські маєтки, й за це ті погодилися віддати йому Вацлава [31, p. 15; 42, s. 41]. Тож 21 січня 1279 р. Вацлава було доставлено у Празький град і передано під опіку Ржегоржа з Дражиць (*Rehoři z Dražic*, батько майбутнього єпископа Яна IV з Дражиць) [18, s. 63; 38, s. 369]. Однак уже 4 лютого 1279 р. за наказом бранденбурзького маркграфа Вацлава було відвезено в замок Бездез [16, s. 164; 19, s. 46; 38, s. 369; 41, p. 346]. Учений Й. Шуста з цього приводу відзначив, що, очевидно, цей віддалений замок, яким опікувався бранденбурзький бургграф Герман, здавався

Оттонові V Довгому більш безпечним пристанищем, ніж надто просторий Празький град [36, s. 305]. За іронією долі цей неприступний замок, що мав чотири вежі, наказав звести десь після 1264 р. Пршемисл Отакар II, і якраз незадовго до згаданих подій його будівництво було завершено [19, s. 46; 45, s. 223].

На думку медієвіста В. Ванічека, королева Кунігунда або залишилася на короткий час у Празі, або ще раз туди повернулася, а вже потім також опинилася в замку Бездез [38, s. 369]. Як повідомляє празький хроніст, у Бездезі королева Кунігунда та її син Вацлав опинилися «під вартою прежорстоких німців-чужоземців, які повністю перекрили усім чехам доступ до них... І від тієї доби розпорошився і двір пані королеви, і челядь, яка зросла перед тим до великого числа знатних юнаків і дівчат та інших рицарів, слуг і урядовців» (...*sub custodia alienigenarum saevissimorum Theutonicorum, omnibus Bohemis ad ipsos introitum penitus denegando... Et ex illa hora curia dominae reginae et familia eius, quae ad magnam numerositatem creverat tam in domicellis nobilium quam in domicellabus et aliorum militum servorum officialium, imminuta est et dispersa*) [16, s. 165; 41, p. 347].

Щоправда, як свідчить цей же автор, Кунігунда дістала від бургграфа Германа дозвіл покидати Бездез і відвідувати навколишні костели й монастирі [16, s. 165-166; 41, p. 347-348]. Королевичем Вацлавом, очевидно, безпосередньо опікувалася його няня Елішка (*Elizabeth*), як це було заведено в аристократичних родинях. Коли вже Вацлав підріс і не потребував доглядальниці, то 24 жовтня 1283 р. видав грамоту, якою подарував Елішці село Радліце (*Rodlicz*, сьогодні це частина празького Сміхова) [19, s. 46; 35, p. 2364, p. 1026; 38, s. 372].

У лютому 1279 р. «*marchio Brandenburgensis, tutor domini Wenzeslavi illustris principis regni Boemie generalis*» Оттон V Довгий відвідав Відень. Там він долучився до обряду заручин свого молодшого брата Оттона VI із Рудольфовою донькою Ядвігою. Обидва правителі при цьому обговорювали становище Вацлава та Кунігунди [36, s. 305; 38, s. 372].

Долею Вацлава переймалася і чеська шляхта, яка наполягала на його поверненні до Праги. Як повідомляє празький аналіст, десь наприкінці зими – на початку весни 1279 р. Оттон V Довгий зібрав чеську шляхту і став вимагати від неї присягу на вірність. І хоча клятву вірності маркграфові склали лише окремі представники знаті, він був змушений погодитися піти на певні поступки. Так, шляхта домоглася обіцянки маркграфа привезти «пані королеву та її сина назад із замку Бездез і поселити їх у Празькому граді, де є визнаний

осідок чеського короля і всього королівства і де також юний королевич народився і був вихований. Позаяк діти мають більшу втіху з того, коли проживають на своїй батьківщині» (*quatenus dominam reginam cum filio suo reductos de Bezdyez castro, locaret eos in urbe Pragensi, ubi sedes regis Bohemorum et totius regni esse non dubitatur, ubi eiam puer ducellus natus est et edukatus. Maiori enim solatio pueri gaudent in loco nativitatissuae commorantes*) [16, s. 165; 41, p. 347]. Та як свідчить подальший перебіг подій, Оттон V Довгий не поспішав виконувати своє слово.

Десь на початку квітня 1279 р. до Відня прибув папський легат, єпископ Тріполі Павел, який провів над Пршемислом Отакаром II обряд остаточного звільнення від анафем, аби поховати його згідно з церковними канонами. Король Рудольф I Габсбург не мав жодних заперечень, тож після цього відбулося перевезення останків Пршемисла Отакара II з Відня до Знойма. Там їх було тимчасово поміщено у династичному об'єднаному монастирі міноритів і кларисок [36, s. 307; 38, s. 372].

Королева Кунігунда дістала дозвіл вклонитися праху свого чоловіка, проте вона, як відзначає празький аналіст, «спрямувала свій шлях в Опаву і так хитро й розумно вирвалася з туги й утисків, яких зазнавала від німців» (*divertit gressus suos in Opaviam, et sic astute et sapienter angustias et molestias, quas patiebatur ex parte Theutonicorum, evasit*) [16, s. 166; 41, p. 348]. Спираючись на це повідомлення, чимало дослідників наголошують, що Кунігунда використала можливість побувати біля тлінних останків Пршемисла Отакара II як привід покинути Бездез і назад уже не повернулася. Однак К. Харватова піддає сумніву таке пояснення цього вчинку. Адже, наголошує дослідниця, на відміну від королевича Вацлава, який насправді не смів покинути замок, його матір ніхто насильно там не тримав. Ув'язнення із сином Кунігунда ділила добровільно. У замку Бездез вона пробула два чи три місяці, після чого й вирішила покинути сина. К. Харватова зазначає, що Вацлавове ув'язнення її принижувало, особливо коли матеріальне становище королівської родини не було на тому рівні, до якого Кунігунда звикла і яке прагнула забезпечити своєму синові. Тож королева, скоріш за все, покидала Бездез із почуттям, що принесе Вацлавові більше користі, якщо зовні домагатиметься його звільнення [20, s. 54].

На початку осені 1279 р. Оттон V Довгий призначив своїм представником у чеських землях бранденбурзького єпископа Гебгарта, а сам виїхав у Бранденбург. Згідно з повідомленням празького хроніста, єпископ Гебгарт не мав жодного інтересу у встановленні

миру в чеських землях. Для нього важливішим було розширення своєї прямої влади і збільшення прибутків. З ерою Гебгарта пов'язується наростання кризи і безладу в країні [16, s. 166; 38, s. 375; 41, p. 348]. У Празький град було заборонено пропускати каноніків, які вважалися прибічниками Кунігунди. Саму ж королеву-вдову Гебгарт вважав політичним противником маркграфа [16, s. 167; 38, s. 375; 41, p. 349].

На той час Кунігунда вже перебувала в Опавському краї, куди вона прибула як його пожиттєва володарка. У своєму новому статусі Кунігунда здебільшого послуговувалася титулом «*regina Bohemie et domina terre Oppaviae*» [13, num. CLXVIII, p. 229-230; 35, num. 1191, p. 516], «*regina Boh. et domina terrae Oppaviae*» [35, num. 1193, p. 517], «*Boh. regina et domina terrae Oppaviae*» [35, num. 1199, p. 520] (*королева Чехії і володарка Опавської землі*). Її резиденція була розташована в місті Градець над Моравицею (*Hradec nad Moravici*). Там при дворі Кунігунди зібралось чимало впливових шляхтичів регіону. Королева уклала союзну угоду з тестем Генрика IV Пробуса – опольсько-рацибозьким князем Владиславом (1246-1281/82), який взяв на себе зобов'язання забезпечувати їй охорону. Передбачалося також проведення спільних дій проти розбійницьких і насильницьких вчинків (рицарів та міст), було заборонено зводити нові замки і надавати прихисток вигнанцям з того чи іншого боку. У разі виникнення якихось непорозумінь між Кунігундою та князем Владиславом у ролі третейського судді мав виступити Генрик IV Пробус [19, s. 50; 25, s. 9, 38, s. 372].

Після того як Кунігунда подалася у свої володіння в Опавському краї, королевич Вацлав був змушений миритися зі своїм становищем. У Бездезі він пробув менше року. В листопаді 1279 р. Оттон V Довгий відвіз Вацлава до Бранденбурга. Їхній шлях до Бранденбурга пролягав через Житаву, яка тоді була найпівнічнішим чеським містом. Там вони на деякий час затрималися. В Житаві королевич Вацлав жив у вежі над Згоржелецькою брамою. Звідти маркграф Оттон V Довгий і Вацлав попрямували до Берліна, а пізніше – до найближчого замку Шпандау, куди прибули наприкінці грудня 1279 р. [19, s. 49; 20, s. 55-56; 36, s. 309-310; 38, s. 373].

Тим часом Кунігунда не полишала надії повернути сина додому. Вона зустрілася з довіреними особами Рудольфа I Габсбурга і розповіла їм про свавілля Оттона V Довгого в чеських землях. Королева-вдова кілька разів письмово зверталася до Рудольфа I Габсбурга і всіляко намагалася переконати його не бути байдужим до долі Вацлава II та покласти край протиправним діям бранденбурзького

маркграфа. Ймовірно на заклики Кунігунди, а можливо, керуючись прагненням навести лад у країні, спадковим володарем якої мав стати його зять, Рудольф I Габсбург організував восени 1280 р. похід у чеські землі проти Оттона V Довгого. Разом із німецьким королем виступили три його зяті (пфальцграф Рейнський і герцог Верхньої Баварії Людвіг II Суворий, саксонський герцог Альбрехт II та син герцога Нижньої Баварії Генріха XIII – Оттон), тирольський граф Менгарт II, а також єпископи Базельський, Трідентський і Хімзейський (єпископство Хімзей, нім. *Chiemsee*, – ленне володіння Зальцбургського архієпископства). Отже, військо німецького короля було досить численним [20, s. 64-65, 36, s. 313, 38, s. 375].

Заслугує на увагу маніфест, надісланий Празі та іншим чеським королівським містам, у якому Рудольф I Габсбург пояснює мету свого вторгнення. У ньому німецький володар уже не наполягає на тому, що Чеське королівство повинно зберігати відданість імперії, а твердить про необхідність його захисту. Він наголошує, що Кунігунда передала себе і своїх дітей під його охорону, а тому він вирішив «врегулювати за порадою королеви й панів чеських усе те, що для відновлення мирного ладу всього королівства виявиться важливим». Для цього, передусім, потрібно, щоб Оттон V Довгий, «відмовившись від утисків і засилля, якими гнобив королеву і все королівство», повернув Кунігунді її дітей і покинув країну [35, num. 1215, p. 526-527, 36, s. 313]. Тобто метою своєї акції Рудольф I Габсбург проголошує звільнення чеських земель від бранденбурзького війська і встановлення нової регентської влади. Після цього німецький король зобов'язувався покинути країну.

Можна було сподіватися, що втручання Рудольфа I Габсбурга призведе до швидкого падіння бранденбурзького урядування в чеських землях. Але цього не сталося. Виявилось, що підтримка Оттона V Довгого в країні не така вже й слабка, як здавалося. Частина чеської політичної еліти через власні інтереси була пов'язана з бранденбурзьким маркграфом. До того ж, Оттон V Довгий ще раніше оселив у королівських замках і містах «саксонських»

вояків. У жовтні 1280 р. військо Рудольфа I Габсбурга зупинилося біля Смілового Броду (*in castris ante Brodam*). Перед битвою супротивники зробили спробу врегулювати болочі питання шляхом переговорів, які від імені Рудольфа I Габсбурга проводив Людвіг II Суворий. Їхнім підсумком стало підтвердження чинності попередніх домовленостей, тобто Оттон V Довгий і надалі залишився опікуном Вацлава II й управителем чеських земель, але зобов'язався повернути молодого короля назад у Празький град. Перемовини, ймовірно, торкалися також виплати прибутків Кунігунді з її чеських маєтків; йшлося про гроші, які до цього часу їй затримувалися. На початку грудня 1280 р. Рудольф I Габсбург покинув чеські землі і перебрався з військом у Моравію [20, s. 65, 36, s. 313, 38, s. 375].

Це було останнє перебування Рудольфа I Габсбурга в чеських землях. Влітку 1281 р. після смерті своєї дружини Гертруди він покинув і Відень, де деякий час перебував, і вирушив у західні регіони Священної Римської імперії, де на нього чекали нагальні справи. Владу над Австрією і Штирією перебрав син короля Альбрехт, який урядував у цих землях у званні імперського генерального вікарія. Опіку ж над Моравією Рудольф I Габсбург довірив своєму зятеві саксонському герцогові Альбрехтові II. Той здійснював тут свої управлінські функції з титулом *tutor Moraviae*. Розподіл влади над сусідніми територіями між сином і зятем свідчив про те, що німецький король не мав наміру об'єднувати Моравію з австрійськими володіннями Габсбургів. Після цього Рудольф I Габсбург більше ніколи не повертався на терени Центрально-Східної Європи [38, s. 376].

Таким чином, втручання Рудольфа I Габсбурга у внутрішньополітичне життя Чеського королівства не призвело до втрати ним державності. Німецький король зберіг традиційні стосунки між Чеським королівством та імперією. Поступово Рудольф I Габсбург повністю відмовився від тенденційної античеської політики. Він навіть намагався врегулювати на краще ситуацію, що склалася в чеських землях упродовж перших років урядування тут бранденбурзького маркграфа Оттона V Довгого.

1. «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI-XIII вв.: (Перевод и комментарий) / Под ред. В. Л. Янина; Сост. Л. М. Попова, Н. И. Щавелева. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 264 с.
2. Войтович Л. В. Генеалогія династій Рюриковичів і Гедиміновичів / Леонтій Вікторович Войтович; Відповідальний редактор член-кор. АНУ Я. Д. Ісаєвич. – К.: «Таурис ЛТД», 1992. – 200 с.
3. Войтович Л. В. Княжа доба: портрети еліти / Леонтій Вікторович Войтович. – Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2006. – 784 с.
4. Літопис руський / За Іпатським списком пер. з давньорус. Л. Є. Махновець; Відп. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – XVI + 591 с.
5. Ліхтей І. М. Між Штауфенами і Вельфами: консолідація Чеського королівства та зміцнення його міжнародного статусу за правління Пршемисла Отакара I (1197-1230): Монографія / Ігор Михайлович Ліхтей. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011. – 336 с.

6. Палаузовъ С. Н. Ростиславъ Михайловичъ, князь Мачвы / С. Н. Палаузовъ // Журналь Министерства Народнаго Просвѣщенія. – Часть LXXI. – СПб.: Въ типографіи Императорской Академіи Наукъ, 1851. – С. 27-49, 73-101.
7. Палаузовъ С. Н. Ростиславъ Михайлович, русскій удѣльный князь на Дунаѣ въ XIII вѣкѣ / С. Н. Палаузовъ. – СПб.: Въ типографіи Императорской Академіи Наукъ, 1851. – 57 с.
8. Палацкій Ф. О руском князѣ, Ростиславѣ, отцѣ чешской королевы, Кунгуты, и родѣ его. Критическое изслѣдованіе / Франц Палацкій; Переводъ съ чешскаго О. Бодянскій // Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при Московскомъ университетѣ. – М.: Въ Университетской Типографіи, 1846. – № 3. – С. 3-16.
9. Bar P. Král a kníže. Přemysl Otakar II. a Jindřich IV. Probus / Přemysl Bar // Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. C, řada historická. – Brno: Filosofická fakulta brněnské university, 2005. – Roč. 52. – S. 57-71.
10. Bar P. Vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus a poslední Přemyslovci / Přemysl Bar // Český časopis historický. – 2008. – Ročník 106. – Číslo 4. – S. 753-787.
11. Barciak A. Polacy w bitwie pod Suchymi Krutami / Antoni Barciak // Prace Naukowe Uniwersitetu Śląskiego. Nr. 72. Prace Historyczne IV. – Katowice, 1975. – S. 7-26.
12. Bárta S. Bruno ze Schaumburka a jeho role v politice Přemysla Otakara II / Stanislav Bárta // Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II. Vydala Maticе moravská pro projekt Pocta králi železnému a zlatému 2008 a Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura / Redakce Libor Jan, Jiří Kacetl a Demeter Malat'ák. – Brno-Znojmo, 2010. – S. 73-79.
13. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. – Olomoucii: Skarniztl, 1845. – Tomus IV, 1268-1293 / Studio et opera Antonii Bozcek. – 412 s.
14. Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. – Praha: Academia, 1981. – Tomi V fasciculis secundus, Inde ab a. MCCLXVII ad a. MCCLXXVIII / Condidit Gustavus Friedrich; ediderunt Jindřich Šebánek et Sáša Dušková. – 621 p.
15. Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters / Nach den Abschriften Franz Lichtensteins; herausgeben von Joseph Seemüller. – Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1890. – Tomus V. Pars I. Ottokars Österreichische Reimchronik. – 720 p. – (Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum qui vernacula lingua usi sunt; T. 5, P. 1).
16. Druhé pokračování Kosmovy kroniky // Pokračovatelé Kosmovi / [Z lat. rukopisů] přel. Karel Hrdina, V.V. Tomek a Marie Bláhová; Úvod: M. Bláhová a Zdeněk Fiala; Doslov: Pokračovatelé Kosmovi, pozn. a vysvětl. naps., rejstřík jmen a míst sest. M. Bláhová. – 1. vyd. – Praha: Svoboda, 1974. – S. 75-191.
17. Dvořáčková-Malá D. Václav II. / Dana Dvořáčková-Malá // Přemyslovci. Budování Českého státu / Petr Sommer, Dušan Třeštík, Josef Žemlička, eds. ve spolupráci s Pavlínou Maškovou a Robertem Novotným. – Praha: Lidové noviny, 2009. – S. 328-331.
18. František Pražský. Kronika / Překlad Marie Bláhová // Kroniky doby Karla IV. – Praha: Svoboda, 1987. – S. 55-172.
19. Hádek C. Konec Přemyslovců v Čechách / Cyril Hádek. – Praha: Akropolis, 2006. – 208 s.
20. Charvátová K. Václav II. Král český a polský / Kateřina Charvátová. – Praha: Vyšehrad, 2007. – 352 s. – (Edice Velké postavy českých dějin / svazek 7).
21. Charvátová K. Václav II. / Kateřina Charvátová // Čeští králove / Ed. Marie Ryantová, Petr Vorel. – Praha-Litomyšl: Paseka 2008. – S. 117-129.
22. Chronicon Colmariense / Edidit Ph. Jaffé // Monumenta Germaniae historica. Scriptorum / Edidit Georgius Henricus Pertz. – Hannoverae: Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, MDCCCLXI (1861). – Tomus XVII. – P. 240-270.
23. Joannis Długossii seu longini Canonici Cracoviensis Historiae Polonicae: libri XII. / ad veterimorum librorum manuscriptorum fidem recensutt, variis lectionibus annotationibusque instruxit Ignatius Żegota Pauli; cura et impressis Alexandri Przędziecki. Tomus II. Libri V, VI, VII, VIII. – Cracoviae: Ex Typographia Kirchmayeriana, MDCCCLXXIII (1873). – 546 p.
24. Kofránková V. 26.8.1278. – Moravské pole. Poslední boj Zlatého krále / Václava Kofránková. – Praha: Havran, 2006. – 153 s. – (Dny, které tvořily české dějiny, sv.15).
25. Konvičná J. Dynastické počátky opavských Přemyslovců a jejich vazby na politiku českých králů / Jana Konvičná. – Paginae historiae 4. Sborník Státního ústředního archivu v Praze. – 1996. – S. 5-38.
26. Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218-1291) do Fridricha III. (1415-1493) / Karl-Friedrich Krieger. – Praha: Argo, 2003. – 256 s. – (Edice dějiny Evropy / svazek 4).
27. Kronika Polska (Chronica Polonorum, Chronicon Polono-Silesiacum) / Opracował Dr. Ludwik Ćwikliński // Monumenta Poloniae historica. Pomniki dziejowe Polski. – Lwów: w komisie Księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 1878. – Tom III. – P. 578-656.

28. Libor J. Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy / Jan Libor. – Brno: Masarykova univerzita, 2000. – 299 s. (Knihnice Matice moravské; sv. 6) (Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; č. 334).
29. Malá-Dvořáčková D. Braniboři v Čechách a zajištění Václava II. (česko-braniborské vztahy ve 13. století) / Dana Malá-Dvořáčková // Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.-16. století. Sborník příspěvků přednesených na kolokviu pořádaném ve dnech 12. a 13. května 2004 v Clam-Gallasově paláci v Praze / Uspořádaly Lenka Bobková, Jana Konvičná. – Praha, 2005. – S. 129-158.
30. Medek V. Osudy moravské církve do konce 14. věku: I. díl Dějin olomoucké arcidiecéze / Václav Medek. – Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1971. – 193 s.
31. Petra Žitavského kronika Zbraslavská // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého péčí «Spolku historického v Praze», pořádáním Josefa Emlera. – Praha: Nákladem nadání Františka Palackého, 1884. – Díl IV. Kronika Zbraslavská. Výpisy z rozličných kronik s několika zápisy Zbraslavskými. Kronika Františka Pražského. Kronika Beneše Krabice z Weitmile / K vydání upravil Josef Emler. – P. 3-337.
32. Příběhy krále Přemysla Otakara II. // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého. – Praha: Nákladem musea Království Českého, 1874. – Tom II. (Díl II). – Fasc. 1. (Svazek 1). Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis Český s pokračovateli) / Vydavatel Josef Emler; Překladatel Václav Tomek. – P. 308-335.
33. Przbiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon bohemiae (Příbika z Radenína řečeného Pulkavy Kronika česká) / Vydali Josef Emler a Jan Gebauer // Fontes rerum bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého péčí «Spolku historického v Praze», pořádáním Josefa Emlera. – Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1893. – Tom V. Przbiconis de Radenin dicti Pulkavae Chronicon bohemiae; Laurentii de Brzezowa Historia hussitica; Excerpta ex Historia Laurentii de Brzezowa; Laurentii de Brzezowa Carmen de victoria bohemorum apud Domazlitz; Chronicon univesitatis pragensis; Chronicon Bartossek de Drahoňic; Addimentum ad Chronicon Bartossek de Drahoňic (Díl V. Příbika z Radenína řečeného Pulkavy Kronika česká; Kronika Vavřince z Březové; Výtah z Kroniky Vavřince z Březové; Vavřince z Březové Píseň o vítězství u Domažlic; Tak zvaná Kronika University pražské; Kronika Bartoška z Drahoňic; Příklad Kroniky Bartoška z Drahoňic / Vydali Josef Emler a Jan Gebauer, Jaroslav Goll). – P. 1-326.
34. Příbík z Radenína, řečený Pulkava. Kronika česká / Překlad Marie Bláhová // Kroniky doby Karla IV. – Praha: Svoboda, 1987. – S. 269-444.
35. Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae / Opera Josephi Emler. – Praha: Tiskárna Grégerianis, 1882. – Pars 2, 1253-1310. – 1488 p.
36. Šusta J. České dějiny / Jozef Šusta. – Praha: Jan Laichter, 1935. – Dílu II. Část 1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. – 803 s.
37. Válka J. Dějiny Moravy. – Díl 1. Středověká Morava / Josef Válka. – Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1991. – 231 s. (Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid; sv. 5).
38. Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české / Vratislav Vaníček. – Praha-Litomyšl: Paseka, 2002. – Svazek III. 1250-1310. – 760 s.
39. Vondra R. Václav II. (1271-1305) / Roman Vondra // Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie. – 2008. – Ročník 19. – Č. 11 / 12 (listopad-prosinec). – S. 275-277.
40. Włodarski Br. Polska i Czechy w drugiej połowie XIII i początkach XIV wieku (1250-1306) / Bronisław Włodarski. – Lwów: Towarzystwo Naukowe, 1931. – 214 s. (Archiwum towarzystwa Naukowego we Lwowie. – Dz. 2. – T. 7. – Z. 3.).
41. Wyprawování o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II. // Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého. – Praha: Nákladem musea Království Českého, 1874. – Tom II. (Díl II). – Fasc. 1. (Svazek 1). Cosmae chronicon Boemorum cum continuatoribus (Kosmův letopis Český s pokračovateli) / Vydavatel Josef Emler; Překladatel Václav Tomek. – P. 335-366.
42. Zbraslavská kronika. Chronicon aulae regiae / Překlad František Heřmanský, verše přeložil Rudolf Mertlík, historická revise Zdeněk Fiala, spolupráce Marie Bláhová. – 2. opravené vydání. – Praha: Svoboda, 1976. – 598 s.
43. Žáček R. Slezsko / Rudolf Žáček. – Praha: Libri, 2005. – 216 s. (Stručná historie států, svazek č. 33).
44. Žemlička J. Století posledních Přemyslovců / Josef Žemlička; [úvod Dušan Třeštík]. – Druhé přepracované vydání, v Melantrichu první. – Praha: Melantrich, 1998. – 416 s. – (Edice historia Bohemica).
45. Žemlička J. Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků / Josef Žemlička. – Praha: Lidové noviny, 2011. – 752 s. – (Edice Česká historia, sv. 25).

РЕЗЮМЕ

ВМЕШАТЕЛЬСТВО ГЕРМАНСКОГО ПРАВИТЕЛЯ РУДОЛЬФА I ГАБСБУРГА ВО ВНУТРИПОЛИТИЧЕСКУЮ ЖИЗНЬ ЧЕШСКОГО КОРОЛЕВСТВА (август 1278 - декабрь 1280 гг.)

Лихтей И. М. (Ужгород)

В статье рассматриваются события, происходившие в Чешском королевстве в 1278-1280 гг. В это время во внутриполитическую жизнь страны активно вмешивался германский правитель Рудольф I Габсбург, который в решающем сражении на Моравском поле одержал победу над чешским королем Пршемысл Отакаром II. Так как Пршемысл Отакар II в этой битве погиб, а его законный наследник Вацлав ввиду малолетства не смог получить власть в стране, то дальнейшая судьба Чешского государства зависела именно от Рудольфа I Габсбурга. Вследствие раздела страны он утвердил свою власть над Моравией, вроцлавский князь Генрик IV Пробус завладел Кладским краем, а бранденбургский маркграф Оттон V Длинный стал опекуном малолетнего Вацлава и должен был управлять чешскими землями. Впрочем, Рудольф I Габсбург на преследовал цель ликвидировать Чешское королевство, а хотел сохранить его традиционные отношения со Священной Римской империей.

Ключевые слова: Рудольф I Габсбург, бранденбургский маркграф Оттон V Длинный, вроцлавский князь Генрик IV Пробус, чешская шляхта, Вацлав II, Кунигунда.

SUMMARY

INTERVENTION OF THE GERMAN RULER RUDOLF I HABSBURG IN THE CZECH KINGDOM POLITICAL LIFE (August 1278 - December 1280)

I. Likhtey (Uzhhorod)

The article describes events that took place in the Czech Kingdom in 1278-1280. At that period the German ruler Rudolf I Habsburg actively interfered in the internal political life of the country after he defeated the Czech king Przemysl Otakar II in the decisive battle at the Moravian field. Further fate of the Czech state depended on Rudolf I Habsburg as Przemysl Otakar II was killed in the battle and his legitimate heir Vaclav could not come into power in the country because of his infancy. Due to the division of the country, he secured his power over Moravia, Wroclaw Prince Henryk IV Probus took possession over the Kladno land, and the Margrave of Brandenburg Otton V the Long became the guardian of minor Vaclav and had to govern the Czech lands. However Rudolf I Habsburg had no intention to eliminate the Czech Kingdom, but he sought to preserve his traditional relationship with the Holy Roman Empire.

Keywords: Rudolf I Habsburg, Margrave of Brandenburg Otton V the Long, Wroclaw Prince Henryk IV Probus, Czech nobility, Vaclav II, Kunihunda.

УДК 94 (437) «15/16»:284

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ РАДИКАЛЬНИХ РЕФОРМАЦІЙНИХ ТЕЧІЙ НА ЗЕМЛЯХ КОРОНИ ЧЕСЬКОЇ НАПРИКІНЦІ XV - У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVI СТОЛІТЬ

Вакуленко Т. І. (Ужгород)

У статті розглядається питання історії розвитку радикальних реформаційних течій на землях Корони Чеської наприкінці XV - у першій половині XVI століть. Простежено питання поширення народної Реформації та виникнення нових, більш радикальних, течій («Мала сторона», «Микулашинці», Община «Габрованських»).

Ключові слова: Реформація, «Мала сторона», «Микулашинці», «Спільнота Габрованських», Ян Каленець, Микулаш із Власениці, Ян Дубчанський.

Окрім трьох основних реформаційних течій – гуситів, «утраквістів» [1, с. 70], які з часом розділилися на староутраквістів (старочашників) і новоутраквістів (новочашників), а також Чеських братів (Общини братської),

на землях Чеської Корони поступово стали з'являтися більш радикальні релігійні групи, або «секти», як їх прийнято називати. Одна з основних причин утворення нових радикальних течій обумовлена політико-релігійною ситуацією